

Paár Ádám

A liberális alternatíva

Nyugaton és Magyarországon

A Méltányosság Politikaelemző Központ több elemzésében bemutatta a nyugat-európai – főleg a [brit](#), a [német](#) és a [holland](#) – liberális pártok eszmei útkeresését, szervezeti formáit, valamint választási szerepléseit. Emellett választ kerestünk a nyugat-európai liberális pártok dinamizmusának és a hazai liberalizmus gyengeségének az [okaira](#). Természetesen kiemelten [foglalkoztunk](#) az SZDSZ sorsával. Az érdeklődést indokolja, hogy a liberális pártok talán soha nem voltak még olyan domináns pozícióban, mint napjainkban. Nyugat-Európa legerősebb gazdasággal rendelkező országában, Németországban éppúgy kormányon van a liberális párt (FDP), mint Nagy-Britanniában (Liberális Demokraták), nem beszélve a holland, dán, svéd, cseh, szlovák, szlovén és román liberális pártok kormányzati szerepéről.

Miközben a közép- és kelet-európai régióban a részben évtizedes múltta visszatekintő (Szlovénia Liberális Demokráciája), részben pedig üstökösként felbukkanó (pl. a cseh TOP 09, a szlovák Szabadság és Szolidaritás, a magyar-szlovák Híd-Most) liberális pártok kormányon vannak, Magyarországon jelenleg „egzotikumnak” számít a liberális párt. Hipotézisünk szerint ennek egyik legfontosabb oka, hogy az SZDSZ az elmúlt években nem volt képes reagálni a liberális pártokkal szemben európai mértékben megváltozott igényekre. A párt a merev piaci liberalizmus és az emberi jogi tematika között őrlődve nem adaptálta a nyugati liberális pártok szakpolitikai célkitűzéseit, populáris módszereit. Elemzésünkben arra vállalkoztunk, hogy röviden felvázoljuk – a teljesség igénye nélkül – a nyugat-európai liberális pártok arcélét, összehasonlítva azt a magyarországi helyzettel.

Egység a sokféleségben

A liberális pártok közös jellemzője az egyéni szabadság, az emberi jogok, az alkotmányosság és a jogállam, az állam és egyház szétválasztása, valamint a szabad piac védelme iránti elkötelezettség. A liberális pártok közös vonásait John Gray az alábbi elvekben foglalta össze:

individualizmus (egyénpontúság),

egalitarizmus (az emberek morális egyenlősége), **univerzalizmus** (az emberiség egysége, az etnikai és kulturális jellemzők relatív volta) és **meliorizmus** (hit a társadalmi intézmények javíthatóságában). Mindezt alátámasztja egy **antropológiai optimizmus** (az ember eredendően jó, és képes a „jó” irányban változni, ha megmutatják neki az utat) és a **haladáshit**. A liberális filozófiában a **racionalizmus** és a **felvilágosodás** központi szerepet tölt be. Ezek az elvek megtalálhatóak minden, magát liberálisnak definiáló európai párt ideológiájában.

Mindamellet az Európában tevékenykedő liberális pártok, a közös filozófiai alap ellenére, sokfélék, nem azonosak sem prioritásaikat, sem társadalmi gyökereiket, sem a pártrendszerben betöltött pozíciójukat, sem koalíciókötési hajlandóságukat tekintve. Az európai liberális pártok a liberalizmus teljes spektrumát leképezik. A pártok között vannak **klasszikus liberálisok** (a szlovák Szabadság és Szolidaritás), éppúgy, mint inkább individualista indíttatású, **konzervatív-liberálisok** (a holland Szabadság és Demokrácia Néppártja, a dán Venstre, a svéd Néppárt). A soraikban akadnak **szociálliberálisok**, amelyek az egyén pozitív jogait és a közösségnek a pozitív jogok biztosításában játszott felelősségét hangsúlyozzák (a brit Liberális Demokraták, a francia Demokratikus Mozgalom, a holland D'66, a dán Radikális Venstre, a Szlovénia Liberális Demokráciája, a szlovén Zares).

Az 1970-es évek végétől pedig megerősödött az a **gazdasági liberális** irányvonal, amelynek reprezentánsai – különböző mértékben – határvonalat vonva az állam és a piac között, a kormányzat gazdaságba való beavatkozásának szűkítését kívánják (az ír Haladó Demokraták, a cseh TOP 19). Olyan liberálisnak tekinthető pártok is léteznek, amelyek nemzetiségi pártként politizálnak (a finnországi Svéd Néppárt klasszikus képviselője ennek a típusnak, és talán ebbe az irányba tájékozódhat az interkulturális, magyar-szlovák Híd-Most is).

Természetesen a liberális pártok – hasonlóan a pártrendszer többi szereplőjéhez – nem statikusak, társadalom- és gazdaságfilozófiájuk változhat és változik is (így a német FDP idővel a neolibertális irányzat felé mozdult el). Számos nyugat- és észak-európai országban erős, minden demokratikus párt irányába nyitott, koalícióképes – bár az elmúlt évtizedekben inkább a jobbközép erők szövetségét preferáló – centрупártok képviselik pártszinten a liberalizmust (pl. a brit LD, a német FDP, a svéd Néppárt, a norvég Venstre), más országokban két liberális pártot találunk (Hollandiában, Dániában), amelyek közül egyik párt a jobbközép, a másik a balközép erők természetes szövetségese.

A kormányzóképes liberális párt léte nem Nyugat-és Észak-Európa „luxusa”, hiszen régióinkban is számos liberális párt van jelenleg is kormányon – másrészt az „erős” és a „gyenge” nyugat-európai liberális pártok hazája földrajzi szempontból, illetve kulturális régiók szerint elég jól elkülöníthető. Az EU déli részén, a „latin” régióban (Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Portugália) nincsenek erős liberális pártok. Nyugat-Európa „angolszász” és „germán” régiója, valamint Közép- és Kelet-Európa egyes országai (Csehország, Szlovákia, Szlovénia) tekinthetőek a liberális pártok hazájának – minő véletlen, éppen az a térség, amelyik a zöld pártoknak is a legsikeresebb [terepe](#) (mintegy rácsáfolva arra, hogy a liberális pártok széles társadalmi elfogadottsága kizárja a zöld pártokét).

A korrelációra talán az adhat magyarázatot, hogy minél nyitottabb egy társadalom, a tagjai minél többre értékelik a szabadság, a jogállam és az emberi jogok értékeit, az adott közösség annál befogadóbb az új értékek és azokat képviselő csoportok, mozgalmak iránt is. A gazdaság teljesítőképessége is magyarázatul szolgálhat: ahol már nem a piacgazdaság kereteinek a megteremtése, hanem a piac működtetése van napirenden, ahol már nem kérdés a verseny tisztasága, ott – és csak ott – van lehetőség a posztmaterális értékek hatékony képviseletére is.

A magyarországi liberalizmus gyengeségének okai

2011 áprilisában az SZDSZ és a Szabad Emberek Magyarországért - Liberális Párt vezetősége közös nyilatkozatot adott ki a liberális pártok közötti együttműködés elveiről. A [dokumentum](#) nem csupán az Orbán-kormány bírálata, hanem a magyarországi liberális pártok állam- és társadalom-felfogása is tükröződik a szövegben. A Liberális Együttműködési Nyilatkozat leginkább általános deklarációkat tartalmaz, és rendkívül keveset mond a szakpolitikai kérdésekről. A dokumentum leszögezi, hogy *„Magyarország jövője szempontjából nélkülözhetetlen a politikai liberalizmus jelenléte.”* A megőrzendő, védelmezendő értékek között utal a jogállamra, a köztársasági államformára, az alkotmányos berendezkedésre, a magántulajdonra és a piacgazdaságra, a plurális demokráciára, az esélyegyenlőségre, az állam és egyház szétválasztására és a nyílt társadalomra.

Noha kétségtelen, hogy a fenti értékek nélkülözhetetlen összetevői a liberális demokráciának, hiányérzetet kelthet az olvasóban, hogy a nyilatkozat nem fogalmaz meg szakpolitikai célokat, az emberi jogi liberalizmussal ötvözött, és a magyar közjogi tradícióból ismerős alkotmányvédelmet nem helyezi bele egy magasabb társadalmi vízió keretébe. Az emberi jogi liberalizmus képviselete fontos ugyan, ámde érdemes lett volna elidőzni annál a kérdésnél, hogy milyen tételes szakpolitikai konzekvenciák származnak ebből (pl. a szociálpolitika, az egészségügy, az oktatás, a romapolitika terén).

Szimptómatikusnak tekinthető, hogy a nyilatkozat szerzői a köztársaság „*mint államforma*” védelmére szólítanak fel, és nem szólnak a köztársasági ethosz megerősítéséről, társadalmi elfogadottságának mélyítéséről és bázisának szélesítéséről, holott az utóbbi nélkül az előbbi nem állhat fenn tartósan: ha a köztársaság eszméje nem ver gyökeret a társadalomban – márpedig a republikanizmus láthatólag csak egy szűk körben hat a mai Magyarországon –, akkor nem szerveződhet a köztársaság intézményrendszere sem. A republikánus ethosz megerősítése elsősorban oktatási, állampolgári szocializációs kérdés, vagyis elválaszthatatlan a szakpolitikai aspektustól. A szakpolitikai következtetések levonásának elmaradása megmagyarázható azzal, hogy a nyilatkozat szerzőinek nem a programalkotás állt a szándékukban. A hazai liberális pártok azonban jól teszik, ha a nyugati testvérpártjaik példájára is figyelnek, és nem csupán ideológiai, szervezeti tekintetben, hanem a szakpolitikákkal összefüggésben is.

A Liberális Együttműködési Nyilatkozat illusztrálja, hogy a mai Magyarországon a különböző liberális erők alábecsülik a szakpolitikát, az alapvetően szociális megoldást igénylő kérdéseket (pl. romakérdés) elsősorban emberi jogi aspektusból közelítik meg. Ragaszkodnak a republikánus hagyományhoz – mint a 20. századi magyar történelem egyetlen vállalható hagyományához –, amelyet azonban nem töltenek meg populáris, a nem értelmiségi közeg számára is befogadható tartalommal. Nehéz azonosulást kiváltani a köztársaság vagy a progresszió jelszavával, ha az kizárólag referenciaként (a másik „oldal”, az orbáni „rendszer”, sőt a „jobboldal” pozitív ellenpólusaként) értelmeződik.

Ugyancsak jellemzőnek tekinthető Fodor Gábornak, az SZDSZ volt elnökének a [kijelentése](#), amely szerint a liberalizmus hazai bázisát elsősorban a városi réteg jelent(het)i. Amit Fodor lehetőségként, kvázi erényként értékel, az a magyar liberalizmus gyengeségének egyik fő oka: az SZDSZ-nek nem kevés tévedése abból származott, hogy nem volt képes nyitni a „másik Magyarországot”, a „vidék” felé.

Holott a nyugat- és észak-európai liberális pártok jellemzően a vidéki kisvárosi, falusi középrétegek pártjai (Németországban ez olyannyira így volt, hogy csak a 2000-es években nyitott a párt merészen a nagyvárosi lakosság felé, összekapcsolódva a párt arculati változásaival). Ennek kétségtelenül vannak történelmi okai, például, hogy Nyugat-Európa országainak többsége nem vált sem gazdaságilag, sem kulturálisan „egyközpontúvá”, szemben a Budapest-centrikus Magyarországgal, valamint a nyugati és északi országokban erősebb azoknak a regionális kötődéseknek a szerepe (különösen Nagy-Britanniában, a Benelux-államokban, a skandináv térségben, Németországban), amelyek merőlegesen a hagyományos jobb-bal tengelyre. Részben magyarázatként szolgál a nyugati és északi liberális pártok gyűjtőpárti arculata is.

Aligha üdvös, ha egy párt bezárkózik egyetlen földrajzi térbe (kivéve, ha regionális, nemzetiségi párt), és mivel Magyarországon a nagyvárosi (budapesti) elit elhanyagolta a vidéket, a liberális párt egyébként sokáig példaértékűnek számító szakpolitikai (különösen az oktatáspolitikában esélyegyenlőségi) elképzelései is zátonyra futottak. Az SZDSZ-en ragadt a „társadalommérnökség” bélyege. Miközben pedig a liberálisok kiszorultak a kistelepülésekről, a leszakadó térségekből, az űrt a Jobbik töltötte ki. Ezt a hibát még egyszer a hazai liberális erő nem követheti el.

Kitekintés a nyugat- és észak-európai liberalizmusra

Stein Ringen meghatározását alapul véve, a jó társadalom arra törekszik, hogy jó életet biztosítson a polgárai számára. Más pártok mellett a liberális pártok tevékenysége is arra irányul, hogy a jó élet megélésének kereteit lehetővé tegyék. A nyugati liberális pártok nem csupán az egyéni jogok, hanem a közösségi jogok biztosítására is törekszenek: az egyénközpontúság fokozatos elmozdulása tapasztalható a **közösség-központúság** felé.

Ennek egyik jele, hogy több nyugati liberális párt is a **szubszidiaritás** értékére helyezte a hangsúlyt. A brit pártrendszeren belül a Liberális Demokraták támogatják leginkább a skót és walesi autonómiát. Más liberális pártok szintén a szubszidiaritás szellemében az önsegítés különböző formáit támogatják, annak alapján, hogy az egyének és a csoportok jobban képesek eldönteni, mire van szükségük, mint a kormányzat vagy a nagy érdekszervezetek.

A nyugati és északi liberális pártok „kisember-pártiak”, populárisok (szemben az SZDSZ-szel, amelyik idővel feláldozta a kisember-párti arculatot a strukturális reformok támogatásának oltárán). Ennek oka, hogy ezekben az országokban a liberális pártok gyakran az agrárrétegek és a vidéki kispolgárság érdekeit artikulálták, és a későbbiekben is megőrizték vidéki gyökereiket (pl. a dán Venstre és a Radikális Venstre, a Svéd Néppárt, a norvég Liberális Párt). A holland D’66 alapítóprogramja olyan követeléseket és célkitűzéseket fogalmazott meg, amelyek a demokratikus liberalizmus és a szociális elkötelezettség elvein alapultak. Az alapító értelmiségiek célja az volt, hogy minél közelebb hozzák a politikát és a kormányzást az állampolgárokhoz, a néphez: ezért olyan közjogi reformokat javasoltak, mint az egyéni választókerületek kialakítása, a polgármesterek és a miniszterelnök közvetlen választással történő megválasztása. A holland baloldali liberális D’66 alapítóprogramja deklarálja, hogy a párt nem részérdekeket képvisel, hanem az egész társadalom pártja kíván lenni.

A bevándorlás és a kisebbségek integrációjának kérdése mindegyik nyugat-európai országban komoly problémaforrásként jelentkezik. A liberális pártok nagy része felvállalja az interkulturális párbeszédet, nyitnak a kisebbségi csoportok felé (például évtizedekkel ezelőtt ki gondolta volna, hogy az egykor a német nacionalisták menedékének tartott FDP-ben ukrán, iráni és vietnami születésű politikus is karriert futhat be?).

Hollandiában sajátos helyzet állt fenn: míg a konzervatívabb Szabadság és Demokrácia Néppártja a kormánykoalíciók tagjaként támogatta a bevándorlási törvények szigorítását – Rita Verdonk, a korábbi kereszténydemokrata-liberális Balkenende-kormány liberális integrációs és bevándorlásügyi minisztere (2003-2006) integrációs teszt kitöltéséhez kötötte a harmadik világból érkező külföldiek letelepedését –, addig a D’66 kiállt a toleráns, befogadó társadalommodell mellett, és a muszlimok hatékonyabb integrációját szorgalmazta.

Összességében kijelenthető, hogy a nyugati és északi liberális pártok pragmatikusabban kezelik a kisebbségi kérdést, mint az SZDSZ (természetesen figyelembe kell venni, hogy a nyugati társadalmak Magyarországnál korábban elindultak a multikulturális társadalommá válás útján, így a problémák kezelésével kapcsolatban az ottani politikai erők nagyobb tapasztalattal rendelkeznek).

A liberális pártok koalíciókötési hajlandósága országonként eltérő, a történelmi hagyományoktól, a pártrendszer szerkezetétől és a politikai kultúrától függően. Közhelyszerűen emlegetik, hogy a nyugat- és észak-európai liberális pártok a bal- és jobbközép erőkkel egyaránt koalícióképesek, azonban a szociális piacgazdaságok működtetése és az ezzel összefüggő „szociáldemokrata virágkor” (az 1970-es évek) során a kis állam eszményéhez hű liberálisok inkább a jobbközép-konzervatív pártok szövetségét ambicionálták. Nem pusztán a gazdasági liberalizmus mozdította ebbe az irányba őket, hanem az is, hogy a jóléti államban a polgárok öntevékenysége, az önszerveződés, önsegítés formáinak az elfojtását érzékelték.

Azonban a liberális pártokat egyes országokban olyan koalíciókötési hajlandóság jellemzi, amelyik a mai Magyarországon elképzelhetetlennek tűnik. A liberális pártok az egyébként is toleranciájáról híres Hollandiában tanúsítják a legnagyobb mértékű rugalmasságot: három alkalommal alakult olyan kormány, amelyben a konzervatív Kereszténydemokrata Tömörülés, a szociáldemokrata Munkapárt és a demokratikus liberális D’66 vett részt.

A Kereszténydemokrata Tömörülés mind a jobboldali liberális Szabadság és Demokrácia Néppártjával, mind a D'66-al kötött koalíciót, holott értékrendjét tekintve mindkettőtől távol áll. A pillarizált holland társadalomban a liberális pártok jelentőségét meghatározza az a tény, hogy felette állnak a társadalmat megosztó felekezeti és nemzetiségi ellentéteknek, és mivel deklaráltan nem kötődnek egyik szubkultúrához sem, ezért „kiegyenlítő” szerepet játszanak, akárcsak az FDP a két nagy politikai tábor között Németországban.

Következtetések

A magyar liberálisoknak figyelembe kell venniük – nyugat-európai testvérpártjaik példájából tanulva –, hogy a modern liberális párt a 21. század elején szükségszerűen gyűjtőpárt. Az SZDSZ és minden újonnan szerveződő magyarországi liberális erő tagjai tévednének, ha csak a nagyvárosi lakosság körében fejtenének ki kampányt. Egy korszerű liberális pártnak törekednie kell a társadalom minden lakóhelyi, foglalkozási és jövedelmi rétegének megszólítására.

Ebből fakad, hogy önmagában a piaci liberalizmus elveinek a technokrata képviselője nem fog elvezetni a hazai liberalizmus támogatottságának növekedéséhez (annál is kevésbé, mert a magyar társadalom az elmúlt húsz év története alapján a „liberalizmust” leginkább a „megszorítással” azonosítja, és a reformer attitűd távolítja a választóközönséget a hazai liberálisoktól). A nyugati liberális pártok közösség-központú, populáris arculatának és ideológiájának adaptálása inkább segítheti a hazai liberalizmus támogatottságának növekedését. Egy ideológiai és szakpolitikai arculatváltás hozzájárulhat a liberálisok szociológiai bázisának szélesítéséhez: a minél több foglalkozási és jövedelmi csoport érdekeinek artikulálása lehet előfeltétele a kiegyensúlyozottabb, a jobbközép erő felé is nyitott koalíciókötési hajlandóság felvállalásának.

A nyugati liberális pártok felismerték a digitális technológiában rejlő előnyöket, mind az arculatalkotás, mind a mozgósítás terén. Egy magyarországi liberális párt számára a digitális technológia terjedésének felkarolása kétszeres előnnyel járna: az internet-ellátottság növekedése, a teleházak rendszerének kiépítése kiegyensúlyozhatná a Budapest és a vidék közötti digitális, életminőségi szakadékokat, egyúttal pedig az új technológia révén a liberálisok elérhetik a potenciális szavazókat. Az SZDSZ – bár a párt imázsának része volt a modernizáció felvállalása – nem volt képes a digitális forradalom előnyeinek a kihasználására. Holott nyilvánvaló, hogy ez elengedhetetlen feltétele a modern politizálásnak.

A magyar liberalizmus jövőbeli fejlődését az fogja eldönteni, hogy a liberálisok mennyire lesznek képesek (képesek lesznek-e egyáltalán) a nyugati minták követését a sajátos magyar viszonyokkal ösztönözni. Kétségtelen, hogy a magyar történelmi hagyományok kedveznek a liberalizmusnak – hiszen a 19. században a liberalizmus szinte egyet jelentett a patriotizmussal –, de a modern formák nélkül nem lehetünk biztosak a hazai liberális párt feléledésében.